

EKOLOGINIŲ IR PEREINAMOJO TIPO ŪKIŲ SPECIALIZACIJOS, NAUDMENŲ STRUKTŪROS BEI ŽEMĖS NAŠUMO ASPEKTAI

Angelija Bučienė, Sandra Anciūtė

Klaipėdos universitetas

El. paštas: angelijab@gmail.com, sandra_anciute@yahoo.com

Anotacija

Ekologiniuose Europos Sąjungos (toliau – ES) ūkiuose ariamoji žemė, pievos ir ganyklos sudaro apylygius plotus: apie 40 proc. užima augalai, auginami ariamoje žemėje, apie 45 proc. – daugiametės žaliosios. Lietuvoje ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių specializacija ir atitinkamai jų naudmenų struktūra išsiskiria iš kitų ES šalių: dominuoja pasėliai ariamoje žemėje, tarp kurių pirmą vietą užima maistiniai javai (daugiausia – žieminiai kviečiai), dominuoja augalininkystė besiverčiantys ūkiai. Tokia situacija susiklostė todėl, kad už ekologiškai auginamus javus buvo mokamos didesnės išmokos. Geresnė žemėnaudos ir ūkių specializacijos situacija sutinkama Vakarų Lietuvos ekologiniuose ir pereinamojo tipo ūkiuose, kurių žemės mažiau derlingos nei vidutiniškai Lietuvoje.

Pagrindiniai žodžiai: ekologiniai ūkiai, pereinamojo tipo ūkiai, specializacija, žemėnaudos struktūra, žemės našumas.

Įvadas

Nors pastaraisiais metais ekologinių ūkių skaičius Lietuvoje nedidėja, jų naudmenų plotai vis dar auga (Agro RINKA..., 2012). Plėtojantis ekologiniams ūkiams, vienas svarbiausių uždavinių – suderinti ūkininkavimą su jo tikslams pritaikyta ir subalansuota žemėnauda. Subalansuota žemėnauda straipsnio autorės laiko tokia, kuri sudaro sąlygas geriausiai panaudoti dirvožemio maisto medžiagas, ir tausoja jo derlingumą kaip vieną svarbiausių agroekosistemos egzistavimo sąlygų. Subalansavus žemėnaudą ir ūkininkavimą, agroekosistemoje susidaro tik minimalūs maisto medžiagų nuostoliai į aplinkines ekosistemas, o atliekų praktiškai nebūna, nes ūkininkavimas tampa reciklinis. Žinoma, tai – siekiamybė. Iš tikrųjų galima kalbėti apie didesnę ar mažesnę ūkininkavimo subalansuotumo laipsnį (Stolze et al., 2000; Shepherd et al., 2003; *Sustainable agriculture*, 2012).

Ekologinė gyvulininkystė yra svarbi sudėtinė ekologinio žemės ūkio dalis. Laikant gyvulius, kaupiamos organinės trąšos, tikslingiau panaudojami žemės plotai, išlaikomas ūkininkavimo sistemos balansas – sukuriama ir palaikoma dirvožemio ir augalo, augalo

ir gyvulio, gyvulio ir dirvožemio tarpusavio harmonija (Granstedt, 2000; Skurdenienė ir kt., 2007). Naudojant atsinaujinančius gamtos išteklius (gyvulių mėšlą, ankštinius ir pašarinius augalus, didelius žalienu plotus, lyginant su ariama žeme), racionaliai suderinta augalininkystės ir gyvulininkystės sistema leidžia išsaugoti ir pagerinti dirvožemio derlingumą, taip pat mažina biogeninių medžiagų nuostolius į aplinką, ypač vandens taršą (Bučienė, 2009). Iš kai kurių Lietuvos ekologinių ūkių ekspedicinių tyrimų, pranešimų konferencijose (Žekonienė, 2005; Mokslinė ir praktinė... 2011) ir statistinių žemėnaudos duomenų analizės susidaro išvada, kad daugelyje Lietuvos ekologinių ūkių ūkininkavimas ir žemėnaudos struktūra plėtojami stichiškai.

Tyrimo objektas – Lietuvos ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių gamybos specializacija, žemėnaudos struktūra ir žemės našumas. Ekologiniais laikomi sertifikuotas žemės ūkio naudmenas ir / ar gyvulius turintys ir vykdytys ekologinę gamybą ūkiai. Pereinamojo tipo ūkiai yra kol kas neturintys ekologinio ūkio sertifikato, bet laikosi perėjimo į ekologinę gamybą plano.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti ir nustatyti dabartines ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių specializacijos, jų žemės ūkio naudmenų struktūros komponentų – ariamosios žemės ir daugiamečių žalienu (pievų ir ganyklų) plotų kaitos bei žemės našumo pasiskirstymo – tendencijas Lietuvoje bei palyginti jas su esančiomis kaimyninėse ir tolesnėse ES šalyse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių specializaciją, ypač situaciją su gyvulininkystės krypties ekologiniais ūkiais Lietuvoje ir vakarinėje jos dalyje.
2. Išnagrinėti ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūrą, žemės našumo pasiskirstymą Lietuvoje ir vakarinėje jos dalyje.
3. Palyginti, kaip mūsų šalis pagal minėtus rodiklius atrodo kitų Baltijos šalių – Latvijos ir Estijos – bei kitų ES šalių – kontekste.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Ekologinis ūkininkavimas remiasi Rudolfo Štainerio (R. Steiner) antroposofija, H. Miulerio ir H. P. Rušo teorijomis ir kitų agroekologijos teoretikų darbais (Lazauskas, 2008). A. Švedas (1990) ekologinės žemdirbystės atsiradimo ir plėtros prielaidomis įvardija vadinamuosius ekologiškai jautrius žemės plotus. Tik sumanus pasėlių išdėstymas, daugiamečių žalienu įsėjimas ariamoje žemėje, apribojant dažną arimą, pasak jo, leistų racionaliai naudoti kalvoto reljefo žemes ir iki nepavojingo minimumo sumažinti dirvožemio ardymą. Todėl būtina tokius plotus identifikuoti ir numatyti juose ūkinės veiklos transformavimo priemones, parengti atskirą ekologiškai jautrios žemės naudojimo programą.

Ūkininkaujančių nederlingoje ir ekologiškai jautrioje žemėje gaunamos įplaukos iš tradicinės žemdirbystės neretai nepadengia gamybos sąnaudų (Andrikienė ir kt., 2004). Todėl, nutarus nepalankiose ūkininkauti žemėse pradėti tvarkytis pagal ekologinio ūkininkavimo taisykles, kad išgyventų, gali nepakakti vienos veiklos, todėl būtina apsvarstyti ir mėginti su ekologiniu ūkininkavimu suderinti kitas alternatyvias veiklas, pavyzdžiui, kaimo turizmą ar maitinimo paslaugas, maisto produktų perdirbimą ir pan.

Tyrimo metodika

Naudojamos žemės ūkio naudmenos – tai bendras plotas, kuriam priskiriama ariamoji žemė, daugiamečių ganyklos ir pievos, žemė, apšodinta daugiamečiais augalais (sodai ir uogynai), šiltnamių plotai ir asmeninio naudojimo daržai (Ribokas, Milius, 2008; Statistikos departamentas, 2012). Tyrimuose buvo naudojami Eurostat, FAO ir FiBL sukaupti Pasaulio ir Europos šalių ekologinio / organinio ūkininkavimo statistikos duomenys nuo 2000 iki 2008 m., Lietuvos statistikos departamento ir VŠĮ Ekoagros duomenys. Žemėnaudos struktūra Lietuvos ekologiniuose ūkiuose lyginama su žemėnauda ES-15 (senbuvių šalių) ir ES-12 (naujų narių) ekologiniuose ūkiuose pagal ariamos žemės, pievų ir ganyklų, sodų ir uogynų dalį nuo visų ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių naudmenų. Tyrimo metu taip pat buvo skaičiuojama, kokia dalis Lietuvos ekologinių ir pereinamo tipo ūkių laiko gyvulius, žemėnaudos ir pasėlių struktūra lyginta su analogiškais Latvijos ir Estijos rodikliais.

Tyrimuose taikyta ir sociologinė apklausa paštu. Ji atlikta apklausiant Vakarų Lietuvos – Klaipėdos, Telšių ir Tauragės apskričių – ekologinių ūkių savininkus 2008 m. Apklausos tikslas – patikslinti ūkių žemėnaudos struktūros, žemės našumo duomenis ir tolesnės

plėtros kryptis. Iš viso išsiuntinėta 250 laiškų, gauta 80 užpildytų anketų: iš Klaipėdos apskrities – 29, iš Telšių apskrities – 25, iš Tauragės apskrities – 26 anketos. Atsakymai apdoroti matematiniais-statistiniais metodais.

Tyrimo rezultatai

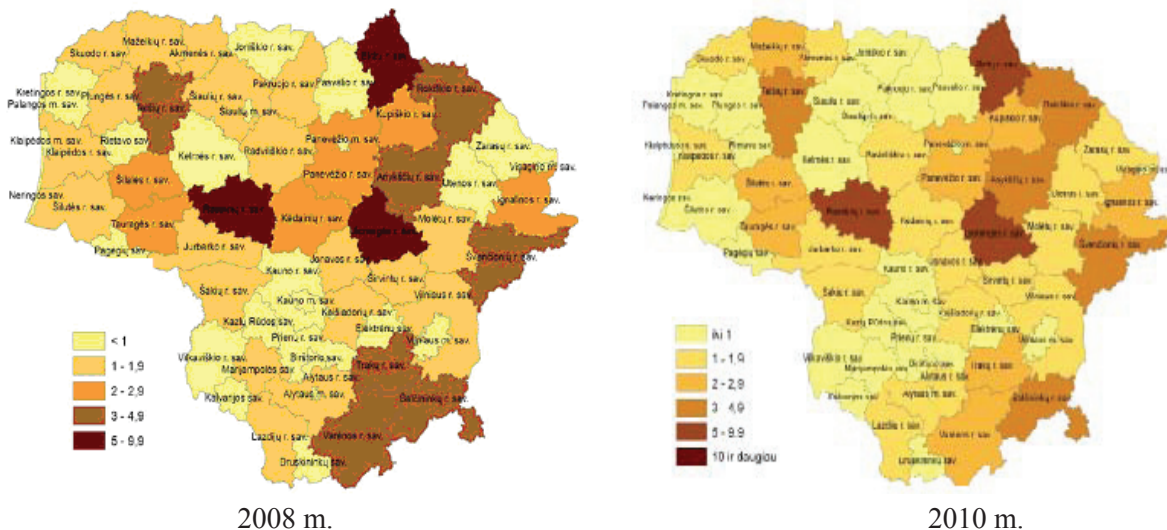
Ekologinių ūkių žemėnaudos situacija ir jos struktūra ES

Nors ES-15 šalyse ekologinių ūkių užimami plotai yra gerokai didesni nei naujose narėse, pastarosiose vidutinis metinis naudmenų ploto didėjimo tempas gerokai aukštesnis: 20,0 proc. – ES-12 ir tik 6,7 proc. – ES-15. Iš viso 2008 m. ES-27 ekologinių, dar kitaip vadinamų organiniais, ūkių naudmenos sudarė apie 7,6 mln. ha, t. y. 4,3 proc. viso naudojamų naudmenų ploto (An analysis..., 2010; Schaack, 2010; Willer, 2010). Lietuvoje 2008 m. ekologinių ūkių žemės ūkio naudmenos sudarė apie 5 proc. nuo visų naudojamų žemės ūkio naudmenų.

Europoje ekologiniuose ūkiuose ariamoji žemė ir pievos bei ganyklos užima apylygius plotus: apie 40 proc. užima augalai, auginami ariamoje žemėje, ir apie 45 proc. sudaro daugiamečių žalienu, dar apie 9 proc. ekologinių naudmenų skirta sodams ir uogynams kultivuoti (*Agricultural statistics...*, 2009). Tad ekologinis ūkininkavimas ES, lyginant su tradiciniu, išsiskiria gerokai didesniais daugiamečių žalienu (pievų ir ganyklų) ir mažesniais ariamų naudmenų plotais.

Nustatyti ir tam tikri ekologinių ūkių žemėnaudos formavimosi skirtumai tarp ES-15 ir ES-12 šalių, kadangi pats sektorius plečiasi, tačiau plėtros tempai – skirtingi. Pavyzdžiui, ES-15 šalių ekologinių ūkių naudmenose gerokai daugiau ploto užima sodai ir uogynai nei ES-12, o pastarosiose daugiau žemės skiriama ariamoje žemėje auginamiems augalams ir žalienoms bei pašariniams augalams auginti.

Lietuvoje pagal sertifikuotų ekologinių naudmenų plotą 2008 m. pirmavo Biržų, Raseinių, Ukmergės savivaldybių teritorijos (žr. 1 pav.). Šios savivaldybės išsilaukė lyderių pozicijose ir 2010 m. 2011 m., lyginant su 2010 m., sertifikuotas ekologinės gamybos plotas padidėjo dar 6 proc. ir sudarė 158 060 ha. Vidutinis ekologinės gamybos ūkių plotas kasmet didėja ir 2011 m. sudarė 61,2 ha, t. y. beveik penkis kartus viršijo Lietuvos vidutinio ūkio dydį. Didžiausią ekologinės gamybos ūkių dalį sudaro 10–30 ha dydžio ūkiai (Skulskis, Girgždienė, 2009; Agro RINKA..., 2012; Ekologinės gamybos..., 2012; www.ekoagros.lt).

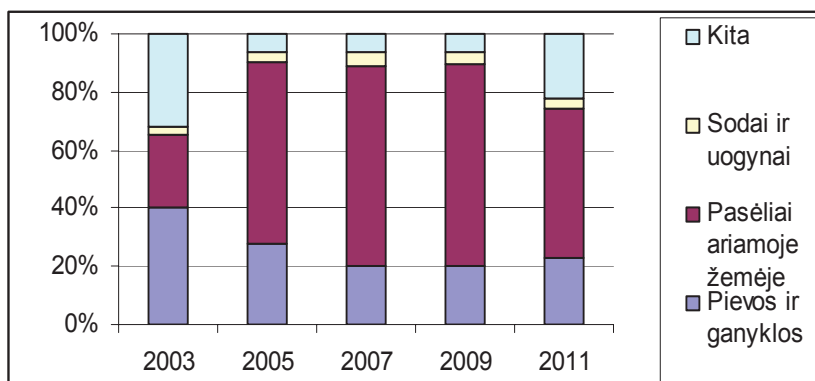

1 pav. Ekologinio ploto dalis savivaldybių žemės ūkio naudmenose 2008 m. ir 2010 m., proc.
Šaltinis: www.ekoagros.lt; http://www.zum.lt

Lietuvos ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūros kaita 2003–2011 m.

Kaip keitėsi nuo 2003 m. iki 2011 m. ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūra, parodyta 2 paveiksle. Ekologinių ūkių specializacija

ir pasėlių struktūra gerokai pakito Lietuvai įstojus į ES (žr.: 2 pav., 1 lent.). Nuo tada santykinai nemažai ūkių pasuko ekologinės augalininkystės specializacijos link, o ūkių, užsiimančių gyvulininkyste, dalis ėmė mažėti.

2 pav. Lietuvos ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūra 2003–2011 m.
Šaltinis: www.ekoagros.lt ; Agrorinka., 2012.

1 lentelė

Bendras ekologinių ūkių ir gyvulininkyste užsiimančių ekologinių ūkių skaičius Lietuvoje 2004–2011 m.

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.
Ekologinių ūkių skaičius	1178	1811	2348	2855	2805	2679	2668	2598
taip pat ūkių, laikančių gyvulius, skaičius	565	572	720	817	811	745	755	825
% nuo visų ekologinių ūkių	48,0 %	31,6 %	30,7 %	28,6 %	28,9 %	27,8 %	28,3 %	31,8 %

Šaltinis: sudaryta autorius, remiantis www.ekoagros.lt.

Todėl ir žemėnaudos struktūra nuo 2005 m. pasikeitė – gerokai išaugo pasėlių ariamoje žemėje dalis. Panaši situacija išliko iki 2010 m., tik nuo 2011 m. sumažėjo ariamos žemės dalis ir šiek tiek padidėjo daugiamečių žaliųjų plotai. Ekologinės gamybos ūkių pa-

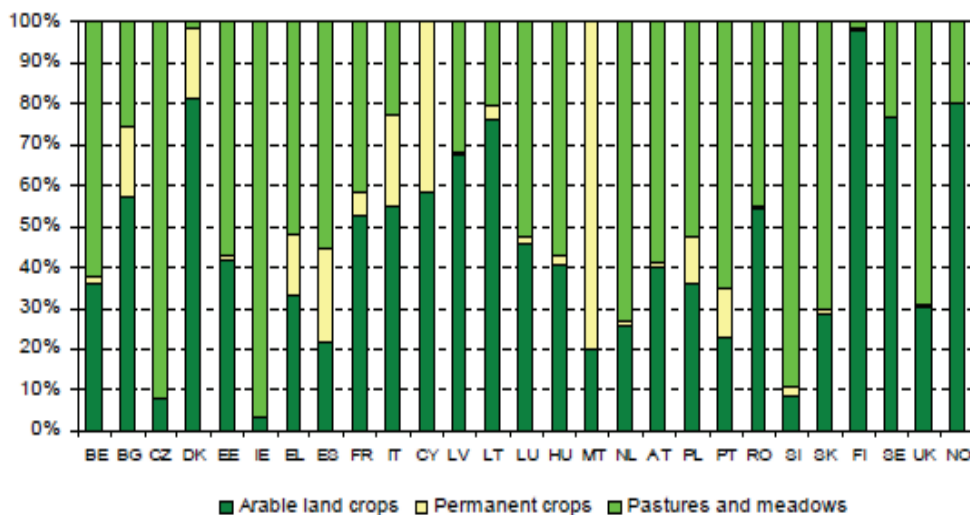
sėlių struktūroje 2011 m., kaip ir ankstesniais metais, vyravo javai. Varpiniai javai sudarė 35 proc. pasėlių ploto, ankštiniai javai – 11 proc., ankštinių-varpinių javų mišiniai – 5 proc., daugiametės žolės – 23 proc., aromatiniai ir prieskoniniai augalai – 16 proc., tven-

kiniai – 4 proc., uogynai – 2 proc., sodai – 1 proc., bulvės ir daržovės – 0,5 proc., kita – 4,5 proc. Dėl kompensacinės išmokos dydžio ir paklausos rinkoje 2011 m. beveik 10 proc. išaugo prieskoninių augalų plotai (*Agrorinka...*, 2012).

Statistikos duomenys rodo (žr. 1 lent.), kad nuo 2004 m. ekologinių ūkių, laikančių gyvulius, dalis nuo visų ekologinių ūkių skaičiaus ėmė itin mažėti. Šis procesas tęsėsi iki pat 2009 m. Tik pastaraisiais metais situacija šiek tiek stabilizavosi. Tačiau kol kas ekologinių ūkių su gyvuliais dalis sudaro tik apie trečdalį visų ekologinių ūkių. Lietuvos ekologiniuose

ūkiuose daugiausia laikoma mėšinių galvijų ir melžiamų karvių, antroje vietoje pagal auginamą kiekį sudaro avys (www.ekoagros.lt).

Ekologinių ūkių plėtra priklauso ir nuo to, kokiose žemėse jie pradedami kurti. Stebima tendencija, kad nuo pat įstojimo į ES daugiau ekologinių ūkių kūrėsi nepalankiose ūkininkauti žemėse, o nuo 2007 m. ėmė plėstis ir palankiose ūkininkauti vietovėse (Skulskis, Ribašauskienė, 2006; Skurdenienė ir kt., 2007; Stalgienė ir kt., 2009). Pastaraisiais metais vėl santykinai daugiau ūkių vykdė veiklą mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse.

3 pav. Ekologinių ūkių žemėnaudos struktūra ES pagal šalis 2008 m., proc.

Šaltinis: http://www.organic_2010_en.pdf

Palyginus Lietuvos ir kitų ES šalių žemėnaudos struktūrą 2008 m. (žr. 3 pav.), akivaizdu, kad mūsų šiaurinės kaimyninės šalys, tarp jų – Latvija ir Estija, yra orientuotos į mišrius ekologinius ūkius ir išlaiko labiau subalansuotą žemėnaudos struktūrą šalies mastu. Geresnė nei Lietuvoje žemėnaudos struktūra 2008 m. buvo daugumoje kitų ES šalių, šiek tiek prastesnė – tik Suomijoje.

Vakarų Lietuvos ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių specializacija, žemėnaudos struktūra ir žemės našumas

Klaipėdos apskrities ekologinio ūkio sertifikata 2009 m. turėjo 121 ekologinės gamybos ūkis. Šių ūkių specializacija buvo 7 kryptių (žr. 4a pav.): 3 – vienos krypties (augalininkystė, bitininkystė, sodininkystė ir žuvininkystė), o likusios 4 kryptys buvo mišrios. Daugiausia ūkių sutelkta Klaipėdos (38 ūkiai) ir Šilutės (30 ūkių) rajonuose. Klaipėdos rajone vyrauja augalininkystės (Endriejavo, Vėžaičių, Priekulės seniūnijose) ir augalininkystės–sodininkystės specializacijos (Žalgirio seniūnijoje, prie Klaipėdos miesto) ūkiai. Kretingos rajone taip pat labiausiai paplitę augalininkystės ūkiai. Skuodo rajone vyrauja mišrūs

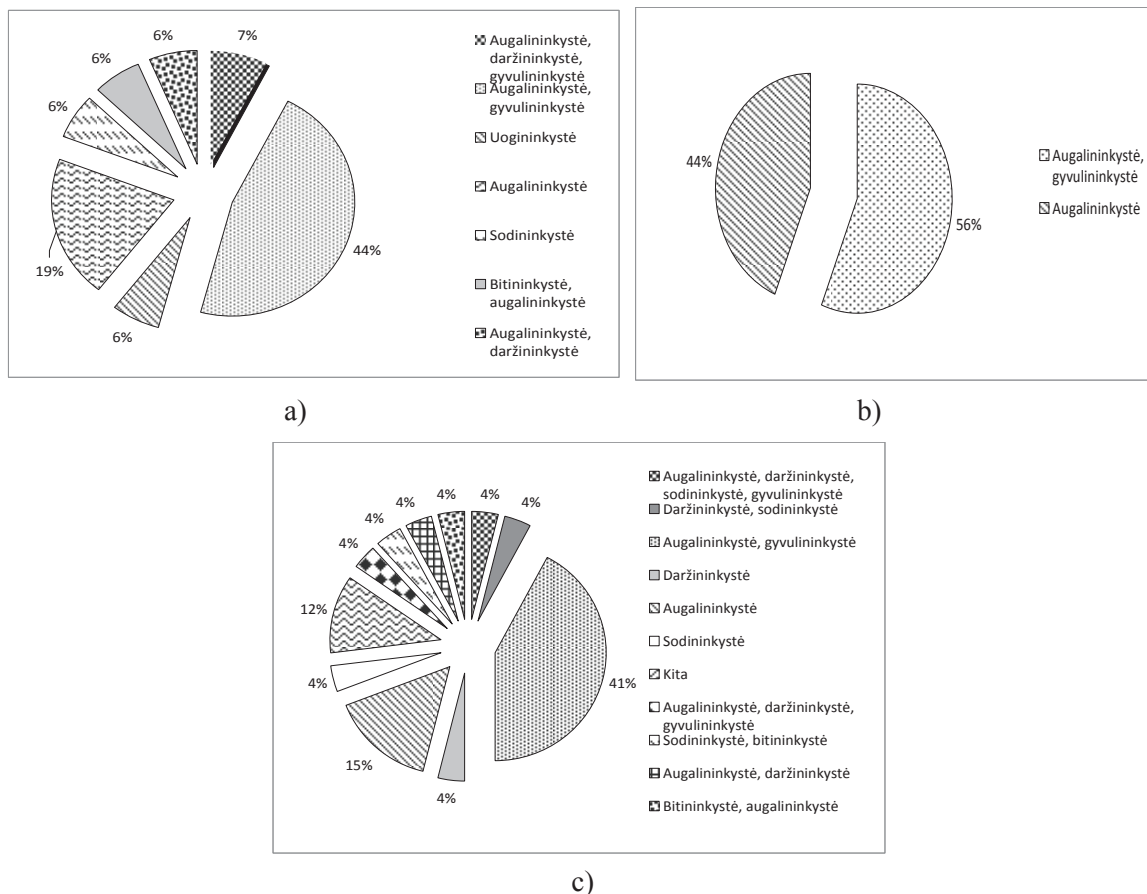
ūkiai, kuriuose greta gyvulininkystės kultivuojama ir daržininkystė. Šilutės rajone labiausiai paplitę mišrūs (augalininkystės–daržininkystės–sodininkystės–gyvulininkystės) ūkiai. Tarp gyvulininkystės užsiimančių ekologinių ūkių daugiausia Klaipėdos apskrityje buvo tokių, kurie laikė galvijus (35,7 proc.) ir melžiamas karves (33,3 proc.).

Telšių apskrityje 2009 m. iš viso buvo 196 ekologinės gamybos ūkiai: Telšių rajone – 100, Mažeikių rajone – 56, Plungės rajone – 34, Rietavo savivaldybėje – 6 ekologiniai ūkiai. Telšių apskrities ekologinio ūkio sertifikata turėjo 190 ekologinės gamybos ūkiai. Ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių specializacija buvo 2 – augalininkystės ir mišrios (augalininkystės–gyvulininkystės) – kryptių (žr. 4b pav.). Iš gyvulių Telšių apskrities ekologiniuose ūkiuose daugiausia laikomos karvės (38,7 proc.), ūkiai su galvijais sudarė 32,3 proc.

Tauragės apskrityje 2009 m. iš viso buvo 200 ekologinių gamybos ūkių: Tauragės rajone – 73, Jurbarko rajone – 67, Šilalės rajone – 63, Pagėgių savivaldybėje – 12 ekologinių ūkių. Tauragės apskrities ekologinio ūkio sertifikata 2009 m. turėjo 188 ekologinės gamybos ūkiai. Ekologinių ūkių specializacija buvo

11 krypčių: 3 vienos krypties (augalininkystės, bitinininkystė ir sodininkystė), likusios 7 kryptys buvo mišrios (dviejų–keturių krypčių) (žr. 4c pav.) Šilalės rajone vyravo mišrus augalininkystės–sodininkystės–gyvulininkystės (Tenenių, Kaltinėnų, Upynos seniūnijose) ir augalininkystės–daržininkystės–sodininkystės–gy-

vulininkystės (Pajūrio, Kvėdarnos seniūnijose) ūkiai. Tauragės rajone daugiausia augalininkystės–gyvulininkystės ūkių (prie Tauragės miesto, Skaudvilės, Žygaičių seniūnijose). Jurbarko rajone labiausiai paplitę sodininkystės ūkiai (Veliuonos, Seredžiaus seniūnijose ir prie Jurbarko miesto).

4 pav. Klaipėdos (a), Telšių (b) ir Tauragės (c) apskričių ekologinių ūkių gamybos specializacijos kryptys pagal 2009 m. atliktą ūkininkų apklausą

Pagėgių savivaldybėje vyravo mišrus augalininkystės–gyvulininkystės (prie Pagėgių miesto), augalininkystės (Vilkyškių seniūnijoje), augalininkystės–sodininkystės ūkiai (Lumpėnų seniūnijoje). Iš gyvulių mišriuose ekologiniuose ūkiuose daugiausia laikomos karvės (44,4 proc. visų ūkių), ūkiai su galvijais sudarė 36,1 proc.

Apklausus respondentus, nustatyta, kad Klaipėdos apskrities ekologinių ūkių vidutinis žemės ūkio našumo balas yra žemas – apie 33,7 balo, t. y. 0,86 karto mažesnis už vidutinį Lietuvos žemės ūkio našumo balą – 39,1 balo (žr. 2 lent.).

Didžiausią dalį respondentinių ūkių struktūroje sudaro tokie ūkiai, kurių žemės ūkio naudmenų našumas siekė iki 32 balų (labai žemo našumo). Toliau vyravo vidutinio našumo balo žemės – 35,1–40 balų. Jos sudarė 31,6 proc. ploto. Didelio našumo balo žemės

sudarė tik 5,3 proc. Prasčiausios kokybės žemėse Klaipėdos apskrityje vyravo uogynai ir sodai.

Tauragės apskrityje respondentų vidutinis žemės ūkio našumo balas yra vidutinio našumo – 39,4 balo (beveik kaip ir vidutinis Lietuvos našumo balas – 39,1 balo). Didžiausią dalį sudarė tokie ūkiai, kurių žemės ūkio naudmenų našumas siekė daugiau nei 40,1 balo (didelio našumo), o tai sudarė 47,4 proc. Toliau vyravo labai žemo našumo balo žemės – 35,1–40 balų (31,6 proc.). Mažo našumo balo žemės sudarė 15,8 proc, o vidutinio našumo – 5,3 proc.

Telšių apskrityje vidutinis ekologinių ūkių žemių našumo balas pats žemiausias tarp trijų apskričių – 32,8 balo. Didžiausią dalį sudarė ūkiai, kurių žemės ūkio naudmenų našumas siekė iki 32 balų – 63,2 proc. (labai žemo našumo).

Vidutiniai Klaipėdos, Tauragės ir Telšių apskričių ekologinių ūkių žemės našumo balai (pagal respondentų atsakymus) ir lyginimas su apskričių bei Lietuvos vidutiniais našumo balais

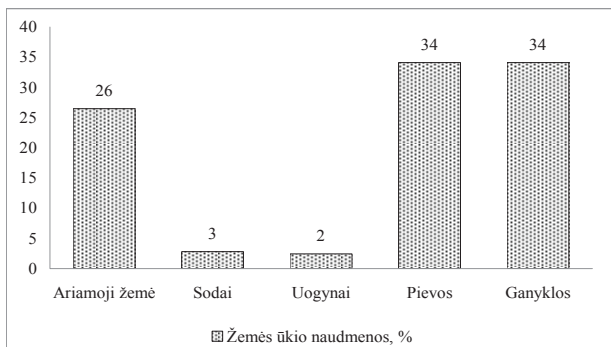
Vidutinis žemės našumo balas				
	Klaipėdos apskritis	Tauragės apskritis	Telšių apskritis	Lietuva
Apklaustųjų ūkininkų vidutinis žemės našumo balas	33,7	39,4	32,8	39,1
Vidutinis žemės našumo balas apskrityse	36,2	37,2	33,6	

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis *Žemės našumas ir vertinimas. Vertinimo sistemos raida*. Prieiga per internetą: <<http://www.ągromt.lt/lt/ziniasklaida-ir-naujienos/straipsniai/zemes-nasumas-ir-vertinimas-vertinimo-sistemos-raida>>.

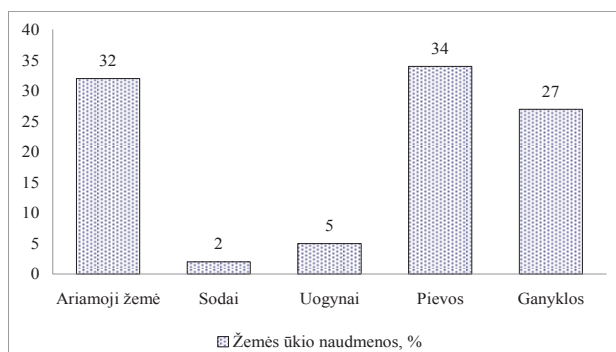
Vidutinio našumo (35,1–40,0) balo žemės sudarė tik 15,8 proc. Toliau vyravo mažo našumo (31,5–35,0) ir didelio našumo žemės (daugiau 40,1 balo), o tai sudarė po 10,5 proc.

Ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūra pagal respondentų atsakymus trijose apskrityse buvo tokia, kaip parodyta 5 paveiksle. Ariamos žemės daugiausia (32 proc. nuo žemės ūkio naudmenų) buvo Tauragės apskrities ekologinių respondentų

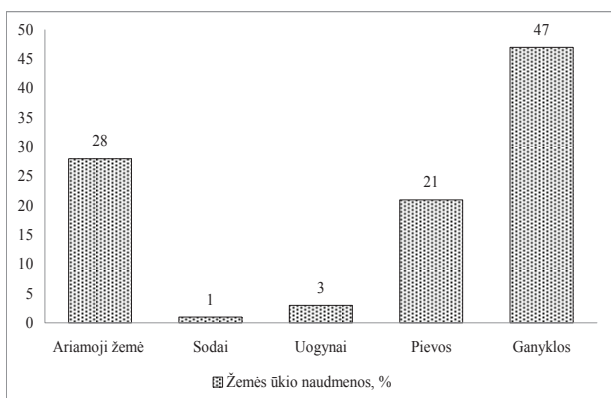
ūkiuose, o didžiausiais pievų ir ganyklų plotais išsiskyrė Klaipėdos ir Telšių rajonai (68 proc. nuo žemės ūkio naudmenų). Vidutiniškai visose trijose apskrityse ariama žemė sudarė 29 proc., o pievos ir ganyklos – 66 proc. nuo ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemės ūkio naudmenų. Tai gerokai aukštesni procentai, lyginant su Lietuvos vidutiniais duomenimis, liudijantys apie labiau subalansuotą ūkių specializaciją ir žemėnaudą šioje Lietuvos dalyje.

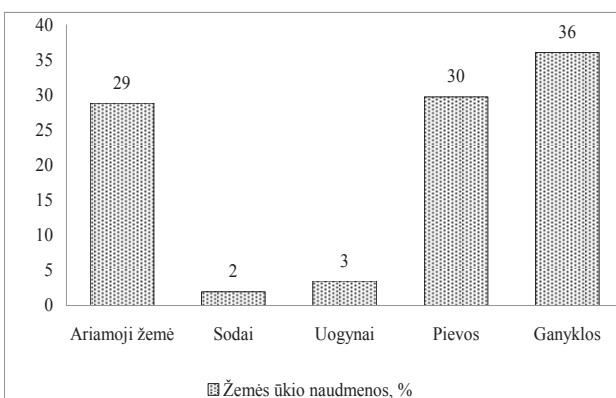
Klaipėdos apskrityje:

Tauragės apskrityje:

Telšių apskrityje:

Vidutiniškai trijose apskrityse:

5 pav. Klaipėdos, Tauragės ir Telšių apskričių ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių žemėnaudos struktūra (pagal apklausos duomenis)

Lietuvos ir kitų Baltijos šalių ekologinių ūkių rodiklių lyginimas

Estijoje gerokai didesni ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių naudmenų plotai nei Lietuvoje: 2008 m. ekologiniai ūkiai Estijoje jau turėjo apie 87 000 ha žemės

ūkio naudmenų. Tai sudarė apie 10 proc. visų žemės ūkio naudmenų (Vetemaa and Mikk, 2009). Tuo metu Lietuvoje ekologinių ūkių žemės ūkio naudmenos sudarė apie 5 proc. nuo visų naudojamų žemės ūkio naudmenų.

Daugiausia ekologinių ūkių Estijoje susitelkę Vōru apskrityje, bet didžiausi sertifikuotų naudmenų plotai yra Saaremaa saloje. Nemažai ekologinių ūkių sutinkama Viljandi, Hiiu ir Lääne apskrityse. Hiiu apskrityje, pavyzdžiui, beveik 2/3 žemės ūkio naudmenų sertifikuota kaip ekologinės (Vetemaa and Mikk, 2009).

Estijos ekologiniams ūkiams būdinga tokia žemėnauda: apie 80 proc. žemės užima žalienos (pievos ir ganyklos bei daugiametės žolės ariamoje žemėje), 20 proc. – įvairūs augalai: grūdiniai (tarp jų daugiausia avižos ir miežiai), bulvės ir lauko daržovės bei sodo augalai, tarp pasėlių didėja rapsų (Vetemaa and Mikk, 2009). Beveik 2/3 ekologinių ūkių laiko gyvulius. Estijoje labiausiai paplitusi avininkystė (> 33 000 avių) ir galvijininkystė (> 18 000 galvijų). Avininkystė labiausiai paplitusi Saaremaa saloje ir Valga rajone. Galvijininkystė labiausiai paplitusi Hiiu, Vōru ir Lääne apskrityse. Melžiamų karvių daugiausia buvo laikoma Saaremaa saloje, Hiiu ir Viljandi apskrityse. Estijos žemės ūkio plėtros planuose numatyta didinti sertifikuotų ekologiškų naudmenų plotą iki 120 000 ha 2013 m. (Köster et al., 2009).

Latvijoje ekologinės gamybos plotas 2004 m. užėmė 1,9 proc. žemės ūkių naudmenų (Zarina, 2009; Association of Latvian..., 2009). Nuo 2006 iki 2009 m. ekologinių ūkių skaičius išaugo daugiau kaip 4 000. 2008 m. tai sudarė apie 5 proc. visų Latvijos ūkių, arba 8 proc. visų žemės ūkio naudmenų 2008 m. Daugiausia ekologinių ūkių koncentruojasi Cēsio (330 ūkių), Madonos (220 ūkių) ir Alūksnės (156 ūkiai) rajonuose. Svarbiausios kultivuojamos šakos yra augalininkystė (grūdiniai javai, daržovės, vaisiai) ir pienininkystė bei mėsos galvijininkystė (Kalniņa, 2011a, b). Lietuvos ekologiniuose ir pereinamojo tipo ūkiuose auginama per daug javų ir per mažai daugiamečių žalienu. Viena priežasčių, matyt, ta, kad už javus iki 2007 m. buvo mokamos ganėtinai didelės ES išmokos, todėl daugelis ūkių ėmė juos auginti, nepaisydami sėjomainos taisyklių (Jagaitė, 2010).

Išvados

1. ES ekologiniuose ūkiuose ariamoji žemė, pievos ir ganyklos užima apylygius plotus: apie 40 proc. sudaro augalai, auginami ariamoje žemėje, apie 45 proc. – daugiametės žalienos, dar apie 9 proc. ekologinių naudmenų skirta sodams ir uogynams kultivuoti.
2. 2009 m. Lietuvos ekologinių ūkių pasėliai ariamoje sudarė beveik 70 proc. sertifikuotų žemės ūkio naudmenų, pievoms ir ganykloms teko tik apie 20 proc. Tokia situacija susiklostė todėl, kad už ekologiškai auginamus javus nuo 2007 m. buvo mokamos didesnės išmokos. Todėl ir gyvulius auginančių ekologinių, ir pereinamojo tipo ūkių

dalys, vertinant pagal bendrą ūkių skaičių, nuo tų metų sumažėjo ir tik 2011 m. ėmė vėl didėti.

3. Iš trijų Baltijos šalių labiausiai subalansuota žemėnauda Estijos ekologiniuose ūkiuose, kur didžiausius plotus užima pievos ir ganyklos (daugiau kaip 50 proc. žemės ūkio naudmenų), nes Estijoje beveik 2/3 ekologinių ūkių yra mišrūs, laikomi gyvuliai.
4. Vakarų Lietuvoje situacija žymiai geresnė nei vidutiniškai šalyje: Tauragės ir Klaipėdos apskrityse apie 50–51 proc., Telšių apskrityje net 54 proc. ekologinių ir pereinamojo tipo ūkių plėtoja gyvulininkystę. Todėl ir žemėnaudos struktūra čia labiau subalansuota, jeo lyginti su visos Lietuvos vidurkiu. Ariamoji žemė trijose apskrityse užima 29 proc., o pievos ir ganyklos – net 66 proc. visų ekologinių ūkių naudmenų.
5. Telšių apskrityje vidutinis ekologinių ūkių žemės ūkio našumo balas pats žemiausias tarp trijų apskričių – 32,8. Didžiausią dalį tarp respondentų ūkių sudaro tokie ūkiai, kurių žemės ūkio naudmenų našumas siekė iki 32 balų – 63,2 proc. (labai žemo našumo). Klaipėdos apskrities respondentų ūkių vidutinis žemės ūkio našumo balas taip pat buvo žemas – apie 33,7, t. y. 0,86 karto mažesnis už vidutinį Lietuvos žemių našumo balą 39,1; Tauragės apskrityje didesnė respondentų ūkių dalis įsikūrusi našesnėse nei Lietuvos vidurkis žemėse (40,1 ir daugiau).

Literatūra

1. *Agricultural statistics. Main results 2007-08*, Eurostat, 2009 edition. Prieiga per internetą: <<http://www.eurostat.com/>>.
2. *Agro RINKA. 2012 m. kovo 12 d. Nr. 4 (176)*. Lietuvos žemės ūkio ministerija, VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras, Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinė sistema. Oficialus informacinis statistinis leidinys (p. 35). Prieiga per internetą: <[http://www.Agro RINKA Nr_176\[1\].pdf](http://www.Agro RINKA Nr_176[1].pdf)>.
3. *An analysis of EU organic sector 2010*. European Commission Agriculture and Rural development. Prieiga per internetą: <http://www.organic_2010_en.pdf>.
4. Andrikiienė, S., Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A. (2004). Pienininkystės ūkių plėtros galimybės Lietuvai įstojus į ES. *Rinkotyra*, 2 (23), 47–54.
5. Association of Latvian Organic Agriculture. (2009). Prieiga per internetą: <www.aloa.lv>.
6. Bučienė, A. (2009). *Biogenų N ir P išplova Lietuvos žemumų dirvožemiuose* (habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Fiziniai mokslai, geografijs (06 P). Vilnius.
7. *Ekologinės gamybos plotas Lietuvoje didėja*. (2012). (Pagal Ekoagros parengė G. Garliauskienė.) Vidaus rinka, ŽŪIKVC. Prieiga per internetą: <www.vic.lt/?mid=458&id=8770>.
8. Granstedt, A. (2000). Increasing the efficiency of plant nutrient recycling within the agricultural system as a

- way of reducing nutrient pollution to the Baltic Sea. *Agriculture, Ecosystems & Environment* 1570, 1–17. Elsevier Science B.V. Amsterdam.
9. Jagaitė, R. (2010, gruodžio 11). Kaip ekologiškai ūkininkauja kaimynai. *Ūkininko patarėjas*.
 10. Kalnina, D. (2011a). Organic farming in Latvia: examples from the Amata municipality. In Janis Reihmanis (Ed.). *Nordic - Baltic - Belarus solutions in farming for biodiversity* (82–97). Riga, Latvian Fund for Nature.
 11. Kalniņa, D. (2011b). The statistic frame of extensive grazing in Latvia and the recent development in the farm Brīvnieki as an example. In Janis Reihmanis (Ed.) *Nordic - Baltic - Belarus solutions in farming for biodiversity* (98–108). Riga, Latvian Fund for Nature.
 12. Köster, T., Vask, K., Koorberg, P., Selge, I., Viik, E. (2009). Do We Need Broad and Shallow Agri-environment Schemes? – Outcomes of Exposit Evaluation of Estonian Rural Development Plan 2004–2006. *Proceedings of the Fourth International Scientific Conference Rural development 2009, Agriculture in Transition towards Sustainable Development: Economics, Management and Policy, 15-17 October, 2009*. 4 (1), 219–224.
 13. Lazauskas, P. (2008). *Ekologinis žemės ūkis*, Kaunas, Lietuvos žemės ūkio universitetas, Noreikiškės (p. 19–23).
 22. *Lietuvos statistikos metraštis 2011 m.* (2012). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
 14. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2010*. (2011). [interaktyvus]. Autorių kolektyvas: R. Melnikienė ir kt. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Prieiga per internetą: <www.zum.lt/documents/LZUapzvalga/LAEI%20leidinys%20Lietuvos%20zemes%20ir%20maisto%20ukis%202010>.
 15. *Mokslinė ir praktinė ekologinio ūkininkavimo 20 metų patirtis*. (2011), Lietuvos ekologinės žemdirbystės asociacija (sud. V. Žekonienė). Kaunas: Lututė.
 16. Ribokas, G., Milius, J. (2008). Žemėnaudos struktūros kaita Šiaurės Rytų Lietuvoje atkūrus valstybingumą. *Annales Geographicae*, 40 (2), 38–49.
 17. Schaack, D. (2010). Land Use in the European Union – Seven percent more organic farmland. In: Willer, Helga and Lukas Kilcher. (Eds.). *The World of Organic Agriculture statistics & Emerging Trends 2010*. FiBL and IFOAM. Prieiga per internetą: <<http://www.organic-world.net/fileadmin/documents/yearbook/2010/world-of-organic-agriculture-2010.pdf>>.
 18. Shepherd, M., Pearce, B., Cormack, B., Philipps, L., Cuttle, S., Bhogal, A., Costigan, P., Unwin, R. (2003). *An assessment of the environmental impacts of organic farming*. Prieiga per internetą: <www.defra.gov.uk/FARM/organic/research/env-impacts2.pdf>.
 19. Skulskis, V., Girgždienė, V. (2009). Ekologiškų maisto produktų vartojimas ir jį skatinantys informacijos šaltiniai Lietuvoje. *Žemės ūkio mokslai*, 16 (3–4), 154–161.
 20. Skulskis, V., Ribašauskienė, E. (2006). Ekologinis žemės ūkis ir ekologiški maisto produktai. *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2005* (p. 134–140). Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
 21. Skurdenienė, I., Ribikauskas, V., Bakutis B. (2007). *Ekologinio ūkio privalumai gyvulininkystėje* (p. 126–128). Kaunas: Lututė.
 23. Stolze, M., Piorr, A., Häring, A. M., Dabbert, S. (2000). Environmental impacts of organic farming in Europe. *Organic Farming in Europe: Economics and Policy*, 6. Universität Hohenheim, Stuttgart-Hohenheim.
 24. *Sustainable agriculture*. (2012). Christine Jakobsson (Ed.). Ecosystem Health and Sustainable Agriculture 1. The Baltic University Programme, Uppsala University.
 25. Švedas, A. (1990). *Žemdirbystės ekologija*. Vilnius.
 26. Vetemaa, A., Mikk, M. (2009). Organic Farming in Estonia 2009, *Organic Europe, European section of the Organic World website FiBL*. Prieiga per internetą: <www.Organic_Farming_in_Estonia_2009.pdf>.
 27. Willer, H. (2010). Organic Farming in Europe – An Overview 2010. *The World of Organic Agriculture statistics & Emerging Trends 2010* (p. 138–142).
 28. Zarina, L. (2009). Organic farming in Latvia: Country report. In Organic Europe, FiBL. Prieiga per internetą: <<http://www.organic-europe.net/latvia.html>>.
 29. Žekonienė, V. (2005). *Ūkininkaujantiems ekologiškai jautriuose dirvožemiuose*. Kaunas.
 30. Žemės našumas ir vertinimas. Vertinimo sistemos raida. Prieiga per internetą: <<http://www.agromt.lt/lt/ziniasklaida-ir-naujienos/straipsniai/zemes-nasumas-ir-vertinimas-vertinimo-sistemos-raida>>.

Bučienė, A., Anciūtė, S.

Aspects of Specialisation, Land Use Structure, and Land Productivity in Lithuanian Ecological Farms and Farms in Transition

Summary

The aim of this research is to identify and analyse the recent tendencies of farm specialisation, land use structure and distribution of land productivity in ecological farms and farms in transition in Lithuania. To achieve the aim the following objectives have been set: 1) to analyse the situation with farm specialisation and particularly with ecological animal husbandry in Lithuania and its western part; 2) to analyse the situation with land use structure and land productivity in ecological farms and farms in transition in Lithuania and its western part; 3) to compare situation in Lithuania to that in Latvia, Estonia and other EU member states.

The area of arable land and meadows and pastures is almost equal across organic farms in the EU: about 40%

are covered by crops grown on arable land, and 45% by meadows and pastures. In Lithuania in 2009 crops covered almost 70% of certified ecological agricultural land, meadows and pastures occupied 20% of total ecological farmland. Such a situation was due to higher payments for cereal plots, particularly for ecological wheat, since 2007. In 2011 slight increase in the number of ecological animal husbandry farms was observed, at the same time there was a decrease in arable land and increase in meadows and pastures.

Estonia is the country with the greatest area under ecological farming (10% of total agricultural land), where almost 2/3 of farms are mixed, keeping animals and growing fodder for them.

Situation in the Western Lithuania is much better than the Lithuanian average: about 50-51% of ecological farms

and farms in transition in Tauragė and Klaipėda counties, and about 54% of them in Telšiai County keep animals. That is why the land use structure in these counties is more balanced compared with other regions of Lithuania. Arable land takes 29%, and meadows and pastures 66% of the total ecological agricultural land.

The lowest land productivity is typical of ecological farms of Telšiai County (32.8). The majority are farms (63.2%) characterised by low land productivity index (less than 32.0). The average land productivity index for ecological farms of Klaipėda County was 33.7, which is still below Lithuanian average (39.1). In ecological farms of Tauragė County the average land productivity index was the highest (40.1).

Keywords: ecological farms, farms in transition, specialisation, land use structure, land productivity.

Straipsnis recenzuotas

Straipsnis gautas 2012 m. spalio mėn., straipsnis priimtas 2012 m. lapkričio mėn.

The article has been reviewed

Received in October 2012; accepted in November 2012.